

IX. BALTŲ KILMĖ

PIRMIEJI GYVENTOJAI

Lietuvoje, kaip ir kitose Baltijos šalyse, žmonės galėjo apsigyventi tik po paskutinio apledėjimo, atšilus klimatui ir ištirpus ledynams. Manoma, kad pirmieji žmonės čia turėjo pasirodyti jau XI–IX tūkstm. pr. Kr., taigi dar paleolito laikais.

Tai galėjo būti negausūs šiaurinių elnių, vėliau – laukinių arklių ir stumbrų medžiotojų būreliai, ilgiau čia neapsistoję ir todėl nepalikę aiškesnių pėdsakų. Jų paliktų rago, kaulo ir titnago dirbinių rasta Kaliningrado srityje (Karaliaučiaus krašte) ir Pietų Lietuvoje.

EUROPIDAI SLINKO Į ŠIAURĘ

Ryškesnių žmogaus buvimo pėdsakų Baltijos šalyse pastebėta nuo VIII tūkstm. pr. Kr. – jau mezolito laikais.

Žmonės – medžiotojai ir žvejai – klajojo nedideliuose plotuose, laikinas gyvenvietes kūrė prie upių ir ežerų. Manoma, kad jie buvo europidai, slinko iš pietvakarių arba pietų į šiaurę. Mezolito gyventojai galėjo palikti ir šiokių tokių kalbos pėdsakų – vietovardžių, vandenvardžių. Tačiau apie šių žmonių kalbą nieko tikra pasakyti negalima.

PRIEŠINDOEUROPIETIŠKASIS FONAS

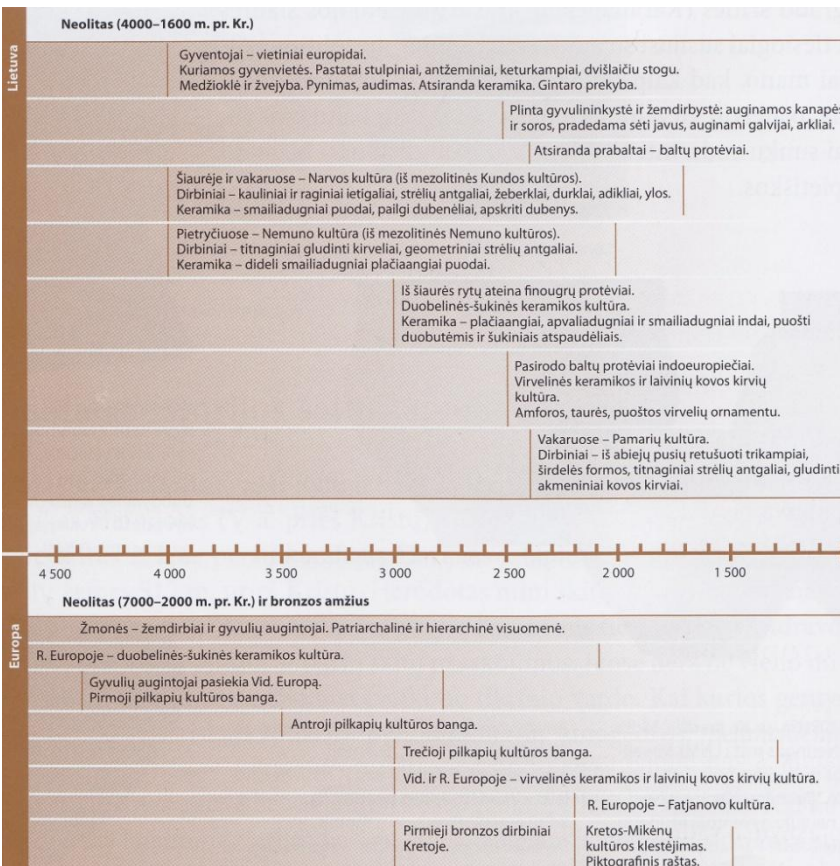
Ankstyvajame ir viduriniame neolite formavosi priešindoeuropietiškas Lietuvos gyventojų antropologinis fonas. Kretūono (Švenčionių r.) ir Brainikų (Rytų Prūsija) gyventojams buvo būdinga pusapvalė galva ir platus aštraus profilio veidas. Tai rodo jų ryšius su Vidurio Europa. Tie žmonės kalbėjo viena iš senosios Europos kalbų (ne indoeuropiečių).

Latvijoje rastos mezolito pailgalvės kaukolės leidžia įtarti čia buvus ateivių iš vakarų – Jutlándijos pusiasalio (Danija). Pusapvalės Spigino (Žemaitija) kaukolės rodo atėjus gyventojų iš Vidurio Europos

tokių antropologinių tipų židinio. Į Latviją buvo atplūdę ir plokštoko veido ateivių iš rytų. Ar jie buvo pasiekę Lietuvą, kol kas pasakyti negalima.

PASIRODO INDOEUROPIEČIAI

Vėlyvajame neolite, maždaug nuo III tūkstm. pr. Kr. pabaigos, Lietuvą pasiekia virvelinės keramikos gamintojai indoeuropiečiai. Archeologė Marija Gimbutienė visų Europos indoeuropiečių protėvyne laikė šiaurinę Juodosios jūros pakrantę, kurioje plytėjo vadinamoji pilkapių kultūra. Mokslininkė teigė buvus bent tris indoeuropiečių bangas į senąją Europą. Kuri iš jų pasiekė Lietuvą, sunku pasakyti. Pilkapių kultūros žmonės pasižymėjo labai stambia pailga kaukole, plačiu

griežto profilio veidu. Tos pačios ypatybės būdingos ir ankstyvosios virvelinės keramikos kultūros

žmonėms. Jų palaikų aptikta Plinkáigalyje (Kėdainių r.) ir trijuose Rytų Prūsijos laidojimo paminkluose – Viskiautuosė (Kaupė, dab. Mochovojė), Gros Morine ir Domšine.

SUSIDARO BALTAI

Indoeuropiečiams priskiriama virvelinės keramikos ir laivinių kovos kirvių kultūra labai skyrėsi nuo ligtolinių kultūrų. Puodų kaklą, kartais ir to kaklo vidaus pusę šios kultūros žmonės puošdavo įspaustos virvelės ornamentu. Virvelinis ornamentas puodo paviršiuje būdavo išdėstomas juostomis, trikampaiais, puslankiais ir kitokiomis figūromis. Patys puodai gaminti iš geresnio molio ir buvo įvairesnių formų, plokščiadugniai, plonesnėmis sienelėmis, geriau išdegti, juose mažiau grūsto granito priemaišų. Šios kultūros žmonės naudojo akmeninius laivo pavidalo kovos kirvius – gerai nugludintus, su išgręžta skyle kotui.

Skyrėsi ir kiti šių žmonių dirbiniai. Kitoks buvo jų gyvenimo būdas, kitokia ir laidosena. Tai – sėslūs gyvulių augintojai ir žemdirbiai. Jiems susiliejus su čia anksčiau apsigyvenusiais žmonėmis susidarė baltų gentys.

Ilgainiui Baltijos rytinės pakrantės pietuose baltai asimiliavo negausius finus, o šiaurėje, kur finų buvo daugiau, baltai įsiliejo į juos ir išnyko.

Kai kurie tyrėjai linkę manyti, kad, be baltų, čia (gal net anksčiau už baltus) būta ir kitų indoeuropiečių genčių, kurios tada dar gana nedaug viena nuo kitos skyrėsi.

Neolito laikais dab. Baltijos šalių teritorijoje gyveno vadinamosios Nárvos kultūros žmonės. Ši kultūra pavadinta Estijoje esančios Narvos gyvenvietės (dab. miesto) vardu. Ji apėmė didžiulius plotus nuo dab. Leningrado srities (Rusija) iki Kaliningrado srities (Karaliaučiaus krašto) ir Lenkijos šiaurės rytų. Narvos kultūra tiesiogiai susijusi su ankstesne Kùndos mezolitine kultūra. Kai kurie tyrėjai mano, kad kaip tik Narvos kultūros žmonės sudarė baltų etnoso pagrindą, o ateivių virvelininkų įtaka (ypač rytų baltų etnogenezei) menka. Bet tai sunku suderinti su faktu, kad baltų kalbos – be jokio abejojimo indoeuropietiškos.

SUSIKLOSTO BALTIŠKASIS ANTROPOLOGINIS TIPAS

Maišantis ateiviams indoeuropiečiams su anuometiniais Lietuvos gyventojais priešindoeuropiečiais susidarė mišrus baltiškasis antropologinis tipas. Apie jį galima spręsti iš radinių Dúonkalnyje (Telšių r.), Biberštaine, Lauknosė (dab. Gromovo), Mažuōsiuose Naujōkuose, Kraūpiškiemyje (dab. Zalivnojė) (Rytų Prūsija). Nors šie žmonės ir turėjo ateivių indoeuropiečių bruožų, vis dėlto jie išlaikė vyraujančias priešindoeuropietiškojo fono ypatybes. Matyt, ateivių banga nebuvo tokia gausi, kad pakeistų gyventojų genofondą. Kultūrą ir kalbą jie, ko gero, paveikė smarkiau.

Indoeuropiečių bangų būta kelių, nes bronzos amžiuje mokslininkai įžvelgia dar nepasibaigusį antropologinių tipų susiliejimą: tai rodo aptiktas pailgagalvis žmogus iš Kirsnōs ir pusapvalės galvos žmonės iš Turlōjiškės (abi vietovės yra Marijāmpolės apskrityje) bei kelių Rytų Prūsijos kapaviečių.

Pagal Zigmąs Zinkevičius, Aleksiejus Luchtanas, Gintautas Česnys, *Tautos kilmė*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2006, p. 23–29.